

Író-bölcs, mesemondó és népnevelő

„... *Olyan, mint a legtisztább jellemű Jókai hősök ...*”

/Kacsó Sándor: Fogy a virág, gyűl az iszap.
II. kiadás. 1984. 179./

Balogh Edgár jellemezte így *Benedek Eleket* (Kisbacon, 1859-1929, uo.), annak A százesztendőös jövendőmondó c. kötetének előszavában. De ugyanitt a romániai magyar irodalom úttörőjének, a népi demokratikus irányzat mesterének, ellenzéki politikusnak, népbarát publicistának is nevezte. És ezeken kívül a nagy mesemondó számos lap létrehozója, szerkesztője is volt, mindenekelőtt azonban a magyar gyermekirodalom egyik megalapítója és az *erdészek, az erdő barátja*.

Életrajzát *Édes Anyaföldem !* Egy nép s egy ember története c., kétkötetes, a korviszonyokat kitűnően megvilágító munkájában írta meg. Ebből idézzük Benedek Elek *erdőszeretetét* bizonyító sorait:

„Oh, erdő, erdő, sűrű rengeteg,
Nem tud betelni a lelkem veled!
Szép vagy, ha fáid daltól hangosak,
Legszebb vagy télen, mikor néma vagy.” /uo. 158./

Később pedig így fakadt ki: „*Erdőnek, fának szépségét nem látja a nép, mert az iskola e látásra nem tanítja meg*” /uo. II. 120./ Majd: „- Valóságos gyermek a nép, - sóhajtom el magam. - Lázás gyönyörűséggel vágja ki a fát, lanyhán, közömbösen ás gödröt a csemetének” /uo. II. 121./

Benedek Elek - mindnyájunk édesapja, *Kacsó Sándor* szavaival élve - naptárak szerkesztője is volt. Az 1902-ik évre kiadott *Székely-Egyesületi Képes Naptár és Évkönyv* is az ő munkás életének gyümölcse. Ebben a kiadványában helyet szorított a fenti gondolat kifejezésének is: „*Kíméljük a fákat. Némely embernek gyöngéje az, hogy nem szereti a fát, az erdőt. [...] Némely vidéken a fák iránti kíméletlenség annyira rossz szokássá vált, hogy nemcsak a vásott suhancz, de akárhány élemedett ember is, ha az útszélre kiültetett fiatal csemete mellett elmegy, nem állja meg, hogy le ne vágja ostornyélnak vagy meg ne rongálja csupán kedvtelésből.*”

Az *útmenti fásítások* pusztításáról halhatatlan művének Marosszékre vonatkozó kötetében *Orbán Balázs* is panaszkodott, de ő azt azzal magyarázta, hogy mivel az „*útszélek beültetését*” a Bach-rendszer erőszakolta, a nép még a jót sem akarta elfogadni „*a hon elleneinek kezéből*” /IV.k. 1870. 31./

E káros jelenség - a védtelen fa barbár rongálása, csonkítása - elsősorban az erdészeknek vált visszatérő panaszává. Jellemző volt, amit *Imre Dénes*, Csík megye vezető erdőtisztje, *Vitos Mózes* felkérésére a *Csíkmegyei Füzetek* 596.

oldalán írt: „Erdőségeink legfőbb veszedelme a tűz, a korlátlan legeltetés és a fejsze. [...] A harmadik ellenség t.i. a fejsze alatt nem azt a fejszét értem, a melynek segítségével a fa okkal-móddal eltávolíttatik az erdőből és haszonra fordíttatik, mert hiszen az erdő arra való, hogy használjuk, hanem azt, a mely gyermekes viszketegségből, kicsiny és nagy gyermekek által minden útbaeső fához hozzávágatik s azt eredményezi, hogy mikor az erdő kinőtt s el kellene adni, vagy felhasználni, minden 10-ik fa hibás.”

Benedek Elek egy életen át nevelte olvasóit az erdő megbecsülésére. Családi hagyomány is élt benne: Benedek Huszár István, „Elek nagyapó” apai nagyapja - ki huszonnégy évig szolgálta a császárt - Franciaországból a sok háborús emléken kívül egy juharfa magját is magával hozta, amiből aztán terebélyes, nagy fa nőtt, ékesítve kisbaconi szülőfaluját. Ebben a bensőséges környezetben gyermekként megtelítkezett mindazzal, amit *Kriza János* dala oly szépen fejez ki:

„Erdővidék az én hazám,
Székelynek szült édesanyám.
Zöld erdő zúgásán,
Vadgalamb szólásán
Nevelt fel jó apám.”

És sok más, az erdőhöz kötődött emlék élt benne. Ezek közül nemegy bekerült az 1920-ban megjelent *Édes anyaföldem* c. kötetébe is. Ide, Benedek Elek legkedvesebb könyvéhez pedig - a kimeríthetetlen forráshoz - nyúlnak (nagyon helyesen) napjaink tankönyv- és irodalmi szöveggyűjtemény szerkesztői, mint pl. *P. Dombi Erzsébet* az 1980-ban kiadott Irodalmi kistükör szerkesztésekor. A *Vadgalamb szólásán* c. részlet közreadásával mindjárt a kötet első oldalán a szerkesztő nemcsak azt érzékelteti, hogy a romániai magyar irodalom Benedek Elekkel kezdődött, hanem eleget tett egy természetes követelménynek is: gyerekek olvasóinak egy, az erdővel kapcsolatos maradandó élményt nyújtott.

A természetkedvelő Benedek Elek megtelítkezve a sötét erdő zúgásának emlékével, tevékeny író-újságíró korában sem feledkezett meg faluja erdejéről. Így pl. 1894-ben, az *Erdély* c. „turistasági, fürdőügyi és néprajzi” folyóiratban, az *Erdőzúgás* c. prózában írt költeményében e szavakkal emlékezett meg róla: „Hallom a zúgásodat, erdő, édes kicsi falum erdeje. Tomboló vihar volt tán, mikor elindult, csöndes, andalító zúgás, mire ide ért. Mindegy nekem, csakhogy ide talált, a messze idegenbe. Mindegy nekem csak a te zúgásod legyen, erdő, édes kicsi falum erdeje!” /64./

Amikor pedig végleg hazatért *Kisbaconba*, és a *Cimbora. Jó gyerekek képes hetilapja* szerkesztésével tovább folytatta áldásos tevékenységét, ebben az erdővel, a fával, a fából készült tárgyakkal kapcsolatos írások megbecsült helyet kaptak. Említhetjük az 1924. évi 39. számból a *székely kaput* ismertető sorait: „Az én gyermekkoromban ritka volt az a székely ház, mely előtt ne ékeskedett volna remekbe faragott kapu. Dehát ez rég volt, igen rég s ma már a galambdúcos, virágokkal, mindenféle díszekkel ékesített kapu ritka, mint a fehér holló. Pedig mily szépek, szemet, lelket gyönyörködtetők voltak ezek a kapuk! Rend-

szerint a kapukon ékeskedett a gazdának és a feleségének neve s az esztendő, amikor a kapu épült [...]”.

Máskor az *erdőben csintalankodó gyermekre* leselkedő veszélyekre figyelmeztette olvasóit /Öcsike lovagol, 1924. 35. szám/, vagy csak egy kis versikével „bosszantotta” a halász-vadász hajlamokkal megáldott kis pajtásait:

„Halász, vadász, madarász,
Üres tarisznyába kotorász:
Örök idők óta,
Így szól a nóta.
Lám, mégis vadásznak,
Halásznak, madarásznak
Örök idők óta,
Bármit mond a nóta”.

Benedek Elek erdőszerepét a fának a székely nép életében betöltött szerepének bemutatásában is jelentkezett. *A régi székely falu* c. írása - az általa szerkesztett Székely-Egyleti Képes Naptár 1896-ban jelent meg - helytörténeti ismereteket ad át. Az ún. *guberniális korszak* világába vezeti olvasóit, mikor az 1763. október 8-án aláírt *osztrák rendszerű határőrség* szabályzata tág teret nyújtott a katonai kizsákmányolás különböző formáinak. A „Kompagnie parancsolat” időszaka volt ez - írja Benedek Elek -, amikor a közteher szinte elviselhetetlen volt, és annál csak a *rend* volt nagyobb. Éjjel-nappal strázsák voltak kirendelve, ezeknek közös őrházuk volt minden faluban. „Szinte csudaszámba jő egy-egy régibb szokásjognak érintetlen fennmaradása a falusi önkormányzatban - olvashatjuk -. Némely faluban például szokásban volt, hogy, ha valaki a házat egészen föl nem építette s több éven át födetlen állott az épület, a község az *épületfát, mit az illető amúgy is ingyen kapott* annak idején a község erdejéből, eladhatta, de azzal a kikötéssel, hogy ha később az utódok ismét házat akarnak építeni, ezeknek is *ingyen* adott fát. Ilyen félbemaradt ház nagyon sok volt minden faluban, a mit a szüntelen való háborúskodások eléggé megmagyaráznak...” /43./.

Benedek Eleknek *A régi székely falu* c. írása vidámabb dolgokat is felelevenített. Szólt benne ugyanis a *lakodalmi fáról*, ami a falu „nászajándéka” volt, és a sörfőzésre adott fát jelentette. Ugyanis még az író gyermekkorában is a „székely házaknál kedves ital volt a háznál főzött édes sert s a régi időben meg a legények mikor tánczra összekerekedtek, maguk főzték az édes sert, ezt iszogatták a «szünórák» alatt.” (Csak mindezek ismeretében érthetjük meg, hogy a *komló* miért játszott oly jelentős szerepet a Marosvásárhelyt 1843 és 1947 között kiadott Székely Naptár hasábjain.)

És ha már a vidám dolgokat említettük, az alábbi Benedek Elek-írás felelevenítésével - megjelent az *Ellenzék* 1886/1. számában - bizonyára mindnyájunkban csak még kedvesebbé válik Elek nagyapó emléke. *Erdei történetet* olvashatunk, melyből kitűnik, hogy „a székely általában hallgatag természetű, nem szereti a sok hiábavaló beszédet [...]”.

„Erdőn hált az öreg székely a fiával. Nagy tüzet raktak s mellé heveredtek. Az öreg háttal feküdt a tűznek s egyszerre csak tüzet fog a bunda. Megszóal a fiú: - Apó! / - Mi a, fiam? / Valamit mondanék! / Gondold meg jól, fiam, melőtt mondanód. / Jól van, a fiú hallgat. / Ismét megszóal egy kis idő múlva./ - Apó! / - Mi a, fiam? / - Valamit mondanék! / - Gondold meg jól, fiam, mielőtt mondanád. / Persze a tűz nem gondolkozott s csakhamar tolmácsolta a gyerek mondanivalóját.”

1984-ben vehettük kezünkbe a romániai magyar elbeszélők antológiáját. A kétkötetes válogatás első oldalain *Benedek Elek*nek egy, az erdőhöz kötődött írásával találkozunk, *erdőszeretet*ének egy újabb dokumentumát fedezve fel: „Úgy kell lenni, lélek lakozik a fában: éktelen tárgynak megpillantása nem szokta megdobogtatni szívünket, de ím, amint messziről megpillantottam az ösvény szélén szomorkodó vén cserjét, szívem hangosabban ver, s önkéntelenül üdvözlöm: Isten jó nap, vén *cserefa*. Szeretettel nézem a tövét, derekát, az ágait, a legtöbbször még dús a lombja, de már kiszürkéllik közülük egy-egy száraz, meztelen ág; már csak a harkály kopogtat rajta, más madár nem száll reá” /Egyszer mindenkit szólítanak. I. k. A vén hámosos. 21./.

Nem emlékeztünk meg Benedek Elekről, *a nagy mesemondóról*. De erről mindnyájan tudunk. Arról már kevesebben, amit *Seres András* Háromszéki mesemondók c. írásában /Művelődés 1981/ 8-9./ így fogalmazott meg: „A mesemondás az erdőn dolgozó munkások körében még ma is szokásos. A jelenlegi gyűjtés során minden számottevőbb mesemondó volt erdei munkás.” És talán az sem általánosan ismert, hogy a ma embere - mikor divatos szólamokat hangoztat a természet- és környezetvédelem témaköréből - olyan mesemondók adósa, mint *Benedek Elek*.

Orbán Balázs 1850-1860-ban, az Erdőszentgyörgy és Havadtó között létesített *útszéli fásítást* látva e szavakat írta le: „mily szép lenne, ha ezen útszéli beültetést másutt is megtennék” /IV.k. 1870. 31./.

Sajnos, a *népnevelés* hiányában az utazó nem sokáig gyönyörködhetett a látványban, melyhez hasonlóak ihlették *Mihai Eminescu*-t halhatatlan sorainak megírására. (*Benedek Elek* ebben a fák kímélésére nevelő népoktatásban adta a legnagyobb segítséget az erdészeknek.)

„Sokszor jártam a nyárfasort
Magamban, csöndesen;
Ösmert minden s mindenki ott,
Csak egyedül te nem”
/Sokszor jártam a nyárfasort.
Kiss Jenő fordítása./

„Nem éppen mai verskellék,
a költő is belátja,
újabb valamit illenék
keresni, mint e nyárfa,”
/Kányádi Sándor: Nyárfa. 1963./